

Болатова И.Б., Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, заң факультеті, Ю – 34қ тобы, студент

(Ғылыми жетекші – заң ғылымдарының магистрі, қылмыстық құқық, процесс және криминалистика кафедрасының аға оқытушысы Сиубаева Н.Ж.)

АДАМ ҰРЛАУ ЖӘНЕ АДАМ САУДАСЫ. ҚҰЛДЫҚ

Адам бостандығы - бұл халықаралық актілермен ғана емес, сонымен бірге құқықтық, демократиялық мемлекеттердің ұлттық заңнамаларымен жарияланған негізгі құндылықтардың бірі [1]. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 9-тармағында көрсетілгендей, әркім бостандық пен жеке басының қауіпсіздігіне құқылы. Заңда белгіленген негіздер мен тәртіптен басқа ешкімді де бас бостандығынан айыруға болмайды.

Ұрлау тек күш қолдану немесе қоқан-лоққы қолдану арқылы зорлық-зомбылықпен тартып алу арқылы ғана емес, сонымен қатар жәбірленушіні кез-келген сылтаумен оны кейіннен мәжбүрлеп ұстауға болатын бөлмеге немесе ол жеткізілетін көлік құралына азғыру кезінде алда жолымен де жасалуы мүмкін. Жәбірленушіні ұстау кезінде күш қолданумен қатар, оған нақты қауіп-қатерді білдіру арқылы оған күшті психологиялық әсер етуі мүмкін. Психологиялық әсердің ұрып-соғу мен қоқан-лоққымен ұштасқаны соншалық, жәбірленушіні талаптарды орындауға мәжбүр етеді [2,49].

Қазақстанда адамдарды заңсыз сатудың алдын алу, жолын кесу тақырыбы соңғы жылдары ғылыми және баспа беттерінен түспеді. Заң шығарушы адам саудасының алдын-алу, жолын кесудің жалпы сызбаларын тұжырымдайды, оның шеңберінде оны одан әрі дамыту және қылмыс құрамы мен жаза мерзімдері практикасында жетілдіру процесі жүреді. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 128-бабына сәйкес, бұл қылмыс азаматтардың жеке бостандығына және Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдендірілген кәсіпті таңдау бостандығына нұқсан келтіреді. Әркімнің қызмет түрі мен кәсібін еркін таңдауға құқығы бар. Еркіндік пен еңбек сонымен бірге кез-келген қызмет түрімен айналыспауға құқықты білдіреді. Сондықтан, Қазақстан Республикасының Конституциясында мәжбүрлі еңбекке сот үкімімен немесе төтенше немесе соғыс жағдайында жол берілетіндігі көрсетілген [3, 4].

Қазақстан үкіметі адам саудасына қарсы күресте айтарлықтай жетістіктерге жетті. Қазақстанда адам саудасы мен құлдықта ұстау т.с.с. қылмыстар үшін Қылмыстық Кодекстегі 125, 126, 128, 133 – баптарды басты назарға алған болатын, қылмыс жасаған адам 15 жылға дейінге көлемде бас бостандығынан айыру түріндегі жаза қарастырылған. Адам саудасы үшін айыпталған 19 адамның біреуі 12 жылға, төртеуі 10 жылға, бесеуі жеті жылға, төртеуі алты жылға, екеуі бес жылға сотталды жылға бас бостандығынан айырылып, үшеуі үш жылға бас бостандығынан айырылды. Көптеген құрбандар кек алудан қорқып куәлік беруден бас тартады, қазіргі таңда қылмыс құрбаны болған адамдардың физикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету басты назарға алынған [4,23].

БҰҰ сарапшыларының пікірінше, адам саудасы кірістілік тұрғысынан есірткі мен қару-жарак саудасынан кейін бірден пайда болады. Қазіргі әлемде құлдықтың, адам құқығының бұзылуының және әйелдерге қатысты кемсітушіліктің көрінісі ретінде осы қылмысқа қарсы күрес әр елдің халықаралық қауымдастығы мен қоғамының күш-жігерін біріктіруді талап етеді. Бұл мәселе мемлекеттік шекараларды мойындамайды, дамыған елдер мен дамушы елдер арасында айырмашылық жасамайды. Ол кедейлікке де, сән-салтанатқа да бейімделген. Бұл мәселе әскери қақтығыстарға қатысушы халықтар үшін де, бейбіт өмір сүретіндер үшін де бірдей. Жыныстық қатынаспен және үлкен ақшамен байланысты проблема адам өмірінің ең жақын аспектілеріне қатысты, сонымен бірге бүкіл қоғамның дамуына әсер етеді, әйелді құлға айналдырып, оның өмірін жануар деңгейіне дейін төмендету оның ең төменгі көрінісі. Адам саудасының арасында ең көп кездесетін түрі - жезөкшелік үшін әйелдер мен балаларды сату. Осы мақсатта олар сатылып, басқа елдерге экспортталады, оларды жезөкшелер үйлерімен толықтырады.

Сонау 1899 жылы Лондонда әйелдер саудасына қарсы Халықаралық конгресс өтті. Конференция бұл құбылыстың қорқынышты өлшемдерін атап өтті, мемлекеттерге көпжақты шарт жасасуға және барлық жерде жезөкшелікпен күресу үшін ұлттық комитеттер құруға шақырумен жүгінді. Мұндай комитеттер көптеген елдерде, соның ішінде Ресейде 1900 жылы - «Әйелдерді қорғау жөніндегі орыс қоғамы» құрылды. Көптеген мәселелер 1921 жылы қабылданған Әйелдер мен балалар саудасына тыйым салу туралы Женева конвенциясымен шешілді. Адам саудасына қарсы күрес және басқалардың жезөкшелігін пайдалану туралы 1949 жылғы конвенция осыған дейінгі барлық халықаралық келісімдердің орнын ауыстырды[5,22]. 1959 жылғы Бала құқықтары декларациясында

балалар ерекше қорғаныс пен қамқорлыққа мұқтаж және оларға барлық қылмыстық қол сұғушылықтардан арнайы халықаралық құқықтық қорғаныс жасау керек делінген. Міне, сондықтан БҰҰ Халықаралық балалар қорының (ЮНИСЕФ) бастамасымен 1989 жылы барлық мемлекеттердің қол қоюына ашық Бала құқықтары туралы конвенция қабылданды. Бұл конвенция мемлекеттерге баланы жыныстық қанаудың және жыныстық зорлық-зомбылықтың кез-келген түрінен қорғауға міндеттеме жүктейді [6,14].

Адам саудасы әлемде едәуір кең таралған, бұл қылмыстық іс-әрекеттің ең тез дамып келе жатқан түрі (шын мәнінде, әлеуметтік бақылау мүмкіндігі тұрғысынан қауіпсіз, есірткі мен қару-жарақ саудасына қарағанда) және кірістілігі бойынша үшінші орында тұр есірткі мен қару-жарақ саудасы. Ұйымдасқан қылмыстық топтардың адам саудасынан түсетін кірісі ондаған миллион еуроға бағаланады. Адам саудасы - бұл барлық аймақтар мен әлемнің көптеген елдеріне әсер ететін және олардың жағдайына әсер ететін терең қылмыстық сипаттағы құбылыс. Ол әлеуметтік стратификацияға ықпал етеді, елдерді адами капиталдан айырады, еңбек ресурстарына кері әсер етеді, адам ресурстарына қайтымсыз зиян келтіреді. Құл саудасы, мысалы, балаларды ұрлап әкету және оларды мемлекеттік қарулы күштерге немесе бүлікшілер армиясына шақыру, әйелдер мен балаларды құлдық жағдайында үй қызметшісі ретінде пайдалану, балаларды көше ұрылары ретінде пайдалану, «Тірі тауарлар» саудагерлері құрбандарды тіркеу үшін жеке бас куәліктерін немесе ресми құжаттарды алу арқылы заңды құқықтарынан айыруға тырысады. Олар құрбандарын құлдықпен салыстыруға болатын жағдайда жұмыс істеуге мәжбүр ету үшін қоқан-лоққы, қорқыту және зорлық-зомбылық қолданады. Әйелдер мен балаларды сатушылар өз құрбандарын ұлттық және халықаралық шекаралардан өткізудің түрлі тәсілдерін қолданады. Кейде олар ресми беделді жұмыспен қамту агенттіктері, туристік агенттіктер, рекреациялық фирмалар немесе неке компаниялары арқылы жұмыс істейді. Заңды құжаттар халықаралық шекараны кесіп өту үшін қолданылады, содан кейін жәбірленушілер жоғалады немесе визалық режимді бұзады. Бірақ саудагерлер шынайы визаларды алу үшін жалған (немесе түзетілген және жалған) құжаттарды пайдаланады[7].

Құл саудасының пайда болуының көптеген себептері бар. Бірақ ең көп тарағандарының бірі - көші-қонның үлкен ағындары, көптеген мемлекеттердің, соның ішінде Қазақстанның шекараларының ашықтығы, адамдардың жақсы, гүлденген өмір іздеуі. Әдетте, адам саудасының құрбандары - шетелде жұмыс іздеп, өмірін реттеуге тырысатын кедей адамдар. Оның себебі - дамыған елдерде экономиканың заңсыз еңбек салаларында, сондай-ақ жалақысы төмен заңды еңбек секторларында төмен жалақы төленетін жұмысшыларға деген сұраныстың өсуі. Күрделі экономикалық орта және ауылдар мен шағын қалалардағы жұмыссыздық, кедейлік, әлсіз әлеуметтік және экономикалық құрылымдар, ұйымдасқан қылмыс, әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылық, әйелдерді кемсіту, саяси тұрақсыздық, қарулы қақтығыстар немесе мәдени дәстүрлер сауда және осы проблеманың жаһандануына ықпал етеді. Адам саудасы проблемасына құқық қорғау органдарының нашар жауап беруінің бір себебі - жәбірленушілердің мәлімдемелері өте сирек кездесуінде.

Адам саудасы құлдықтың заманауи түрі болып табылады және адам құқығының ең ауыр және қатал бұзылуымен қатар жүреді. Сарапшылардың бағалауы бойынша ұйымдасқан қылмыстық топтар адам саудасынан он миллион доллар табады. Бұл қаражат есірткі мен қару-жарақ саудасынан түскен қаражатпен бірге халықаралық терроризмнің қаржылық негізін құрайтыны даусыз. Толығымен өркениетті және демократиялық болып саналатын мемлекеттерде еңбек құлдығы өркендейді. Оның негізгі құрбандары - заңсыз иммигранттар немесе тұрақты тұратын елден күштеп шығарылған адамдар. Көбіне өз елдеріндегі жалдамалы фирмаларға жүгініп, шетелдерде жоғары жалақы төленетін жұмыс табуға уәде беретін адамдар құлдыққа түседі. Мұндай адамдардан құжаттар баратын елге келгеннен кейін әртүрлі сылтаулармен тәркіленеді, содан кейін олар бас бостандығынан айырылып, жұмыс істеуге мәжбүр болады [8,3].

БҰҰ стандарттарына сәйкес, кез-келген мемлекет құлдықтың барлық түрлерімен, соның ішінде адам саудасы мен мәжбүрлі еңбекті қолданумен көрінуге міндетті. БҰҰ-ның құлдықты жоюға қойылатын негізгі талаптары:

1. Адам саудасына ресми түрде тыйым салынуы және жазалануы керек.
2. Адам саудасы үшін жаза зорлау сияқты ауыр қылмыстар үшін, яғни осы әрекетті тоқтату үшін жеткілікті дәрежеде қатал және қылмыстың ауыр сипатын көрсететін жазамен сәйкес келуі керек.
3. Ел үкіметі адам саудасын жоюға байыпты және тоқтаусыз күш салуы керек.

Құлдықтың барлық көріністерімен күресу үшін Халықаралық құл саудасының құрбандарын еске алу күні және оны жою (ЮНЕСКО) және Халықаралық құлдықты жою күні (БҰҰ) деп жарияланды [9,187].

Менің пайымдауымша қазіргі уақытта қарастырылып отырған қылмыстардың алдын-алу мен алдын-алудың тиімді жүйесі жоқ, сонымен қатар Қазақстан Республикасындағы Қылмыстық кодексінің кейбір ережелерін түзету қажет. Нақтылап айтатын болсам адам саудасына байланысты санкцияны барынша қатал етуіміз керек деп ойлаймын. Егер жазасы ауыр қылмыс болса көп адамдардың бұл істен қаймығатыны анық. Адам саудасына және құл еңбегін пайдалануға қарсы күрес жөніндегі халықаралық заңдардың барлық ережелері ішкі заңнамада көрініс тапқан жоқ.

Қазіргі замандағы адам құқықтарын сақтамау проблемалары, атап айтқанда ұрлау, құлдық және адам саудасы сияқты қатыгездіктер өзектілігін тоқтатып қана қоймай, көбінесе кең тарала бастады. Сондықтан осы жағымсыз тенденциялармен күрес мемлекеттік саясатта соңғы орын алмауы керек. Қолданыстағы қылмыстық заңға адам саудасы және құл еңбегін пайдалану үшін жауапкершілікті көздейтін нормалардың енгізілуі Қазақстан заң шығарушыларының адамның физикалық еркіндігіне қол сұғушылыққа қарсы қылмыстық-құқықтық күресті күшейту жолындағы маңызды қадамы болып табылады. Алайда, менің ойымызша, осы нормалармен байланысты қылмыстар үшін жауапкершілікті белгілейтін кейбір нормалар жетілдірілуі қажет деп санаймын. Сол кезде ғана біз Қазақстан Республикасының Конституциясында көрсетілген адам бостандығының бұзылмай, қауіпсіз мемлекеттер қатарына кіруіне мүмкіндік аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Адам саудасына қарсы іс-қимыл туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясы (Варшава, 16 мамыр 2005).
2. Ғабиева Г. Адамды ұрлауды кепілге алудан ажырату. // Заңдылық. 2002. № 11. 49-51 б.
3. Алихаджиева И. Адам саудасымен қылмыстық-құқықтық күресті заңнамалық реттеудің кемшіліктері. // Қылмыстық құқық. 2006. 4-6 б.
4. Долголенко Т. Адам саудасы үшін қылмыстық жауапкершілік. // Қылмыстық заң. 2004., №2. 23-25 б.
5. Дьяченко А. Әйелдер мен балалардың жыныстық қанауы үшін жауапкершілік. // Қылмыстық құқық. 2003. №2. (Сәуір-маусым). 22-24 б.
6. Дмитриев О. Кәмелетке толмағандар саудасының қылмыстық-құқықтық сипаттамасы. // Қылмыстық құқық. 2002. №3. 14-15 б.
7. Панов В.П. Әйелдер мен балалардың саудасы. Орыс құқықтық энциклопедиясы // Ред. А.Я. Сухарев. - М., 1999.
8. Зайдиева Д. Я. Адам саудасы үшін жауапкершілік, «Заң шеңберіндегі бизнес» Экономикалық-заң журналы. 2006. № 3.-4 б.
9. Попова, Ю.А. Заңсыз адам саудасы. Алдын алу, жолын кесу және / Ю.А.Попова. - Мәтін: тікелей // Жас ғалым. 2017. №17 (151). 187-189 б. - URL: <https://moluch.ru/archive/151/42753/>

Борисов А.А., Карагандинский университет Казпотребсоюза, факультет бизнеса, права и технологии, гр. Ю-19-4, студент
(*Научный руководитель - магистр юридических наук Алибаева С.Ж.*)

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ АВТОРСКОГО ПРАВА В ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Авторское право – раздел гражданского права, регулирующий отношения, связанные с созданием и использованием произведений науки, литературы и искусства [1, с.19].

Раньше, в средние века, автору претендовать на авторство своего творения было греховно, т.к. в то время считалось, что всякое творения является делом рук божьих. Но времена менялись, и 10 апреля 1710 года впервые появилось авторское право, оно было заключено в Статуте королевы Анны – закон о правах авторов и книгоиздателей.

Сейчас мир изменился. Если раньше проблемы авторского права возникали непосредственно у автора и издательства, то ныне, в эпоху глобального интернета с миллиардами пользователей - проблема стала «немного» шире.

В Республике Казахстан авторские права регулирует Глава 50 Особенной части ГК РК, статьи 198-199 УК РК, а также Закон Республики Казахстан «Об авторском праве и смежных правах».

Однако, нет определенной конкретики в законодательстве РК о нарушениях авторского права в интернете. Интернет-пиратство - это нелегальное копирование и распространение материалов, охраняемых авторским правом, для личного или коммерческого использования [2].